

Predmet

Poslovanje sa Evropskom unijom

Prof. dr Lidija Madžar

1. Pojam Evropske unije

1.1 Uopšteno o Evropskoj uniji

Uprkos vidnom uticaju Evropske unije (EU) na živote i standard građana evropskih i drugih (neevropskih) zemalja, u ovom trenutku definisanje ovog pojma još uvek predstavlja veliki izazov. Jasno je da Unija, po svojim karakteristikama, nadaleko prevazilazi osobine izvesne (tipične) međunarodne organizacije (MO) jer su njena moć, uloga i odgovornosti superiorne u odnosu na funkcije bilo koje postojeće međunarodne organizacije. S druge strane Evropska unija, kao najveća regionalna, trgovinska, monetarna i politička integracija na globalnom planu, još uvek nije na putu da preraste u *evropsku superdržavu*, ili pak u *sjedinjene evropske države* (poput SAD). S obzirom na nesumnjivo veliki značaj EU u svakodnevnom političkom, ekonomskom i društvenom životu svojih 27 država članica, sledi i niz dodatnih pitanja: 1) Kakav je karakter odnosa zvaničnih institucija EU i vlada njenih 27 članica; 2) Pitanje uticaja Evropske unije na procese kreiranja zajedničkih politika EU; 3) Karakter uticaja EU na identitet same Evrope, posebno u savremenom svetu u kojem se Unija radije tretira kao znatno složenija pojava u odnosu na dobrovoljno udruživanje 27 zemalja članica; 4) Pitanje značaja i položaja, tj. moći i uticaja Evropske unije na međunarodnoj ekonomskoj i političkoj sceni i dr.

Prema zvaničnim podacima Eurostata (statističkog biroa Evropskih zajednica sa osnovnim zadatkom obrade i objavljivanja uporedivih statističkih podataka na nivou Evropske unije) sledi da EU, kao najveće svetsko tržište i regionalna integracija sa oko pola milijardi stanovnika, kao najveća globalna trgovinska sila, najveće tržište za korporativna udruživanja i preuzimanja, kao i najveći svetski izvor stranih direktnih investicija (SDI), raspolaže evrom kao jednom od vodećih svetskih valuta. Međutim, u ovom trenutku se opravdano postavlja pitanje da li su podaci Eurostata zaista objektivno impresivni, ili samo ostavljaju takav utisak. U kontekstu smislenosti i opravdanosti *evropske ideje*, ukazuje se i na činjenicu da redovna ispitivanja javnog mnjenja pokazuju da oko 60% Evropljana podržava Evropsku uniju, dok je oko 40% građana neopredeljeno ili protiv nje. Zagovornici Evropske unije smatraju da udruživanje donosi velike ekonomske i političke prednosti, pripisujući mu velike zasluge u oživljavanju i obnovi posleratne Evrope. S druge strane, protivnici evropskih integracija (tzv. *euroskeptici*) okrivljuju eurokrate kritikujući prevelika ovlašćenja, elitističnost, birokratizaciju, nedovoljnu odgovornost i netransparentnost evropskih institucija. Bez obzira na navedeno, činjenica je da se EU zasniva na mreži tesnih uzajamnih veza, kao i na uspostavljanju slobodne trgovine i slobodnog kretanja faktora proizvodnje između njenih članica. EU danas dobija na globalnom značaju zahvaljujući završenom procesu kreiranja Zajedničkog tržišta, uspostavljanju i razvoju velikog broja zajedničkih politika, uvođenju evra, razvoju Evropskog prava, novijim *talasima* proširivanja EU na istok, ali i zahvaljujući uspostavljanju Zajedničke spoljne politike.

Konkretnije, Evropska unija je dobrovoljna zajednica 27 zemalja u kojoj, na oko 4,3 miliona kvadratnih kilometara, živi 505 miliona stanovnika koji pripadaju trima rasama. Reč je o zajednici u kojoj, pored hrišćana, žive i velike manjine muslimana i hindusa, u kojoj se govore 23 zvanična jezika zemalja članica, kao i mnoštvo nezvaničnih jezika. Reč je ujedno i o nadnacionalnoj zajednici u kojoj su objedinjene nacije različitih

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM
LIDIJA MADŽAR

istorija, običaja, kultura i stepena razvijenosti. I dok u EU 27 živi samo oko 7% svetske populacije, u SAD-u i Japanu živi oko 5% i 2%, dok u Kini i Indiji 21% i 17% respektivno. Ideja o osnivanju zajednice evropskih država nije nastala odmah nakon Drugog svetskog rata, ali je bila inicirana najpre činjenicom da je velikim delovima Evrope (usled ratnih razaranja) bila neophodna ekonomska, institucionalna i infrastrukturna obnova. Ideja je bila podstaknuta i potrebom da se učvrste bezbednosni, politički i ekonomski interesi *Zapada* u odnosu na opasnost koja je vrebala iz bloka istočnoevropskih zemalja. Novoformirane institucije su bile u funkciji obnove i saradnje, ali i prevencije potencijalnih novih sukoba. Naime, kako je pod uticajem *hladnog rata* ubrzo postalo jasno da je zalaganje za integrisanje Evrope u jednu celinu u tim uslovima bilo iluzorno, tako se u zemljama zapadne Evrope sve više prihvata nužnost uspostavljanja i razvijanja ekonomsko-političke saradnje. Drugi svetski rat još nije bio ni formalno završen kada su u Breton Vudsu (Bretton Woodsu) osnovani Međunarodni monetarni fond (*International Monetary Fund-IMF*) i Svetska banka (*World Bank-WB*) kojoj je bila namenjena uloga obnove ratom razorenih zemalja. Kako su razaranja u nekim delovima Evrope prevazilazila finansijske kapacitete tek osnovane Svetske banke, tako je 1947. godine pokrenut *Maršalov plan* (*The Marshall Plan*), kao poseban program za obnovu Evrope. U cilju njegove nesmetane realizacije je 1948. godine formirana Evropska organizacija za ekonomsku saradnju (*European Organisation for Economic Cooperation-EOEC* kao preteča OECD-a) sa ciljem da se angažuje i na liberalizaciji međusobne trgovine i stvaranju uslova za uspostavljanje slobodne trgovinske zone. Prvog januara 1948. godine Belgija, Holandija i Luksemburg su formirale *Beneluks*, kao carinsku uniju, sa idejom da ona kasnije preraste u ekonomsku uniju. Godine 1949. ustanovljen je i Savet Evrope (*Council of Europe*) sa ciljem zaštite i očuvanja vladavine prava, individualnih sloboda, principa demokratije i evropskih kulturnih vrednosti.

Evropska unija je, u poređenju sa drugim integracijama i trgovinskim blokovima, ostvarila najviši nivo integracije na šta upućuju i podaci o dinamičnoj intraindustrijskoj trgovini. Uz potpunu liberalizaciju kretanja faktora proizvodnje, harmonizovane su i makroekonomske, fiskalne, monetarne, trgovinske, bezbednosne i druge politike zemalja članica. Štaviše, kreiranje Evropske monetarne unije i prihvatanje jedinstvene valute (evra) unelo je suštinske izmene u funkcionisanje celokupnog svetskog ekonomskog sistema. Formiranje Evropske unije je značajno unapredilo trgovinu industrijskim proizvodima sa ostatkom sveta. O njenom globalnom značaju svedoče podaci iz sledeće tabele:

Tabela 1: Osnovni komparativni podaci o članicama i kandidatima za članstvo u EU

Zemlja	Površina u km ²	Stanovništvo u milionima	BDP, mlrd €	BDP pc, PPP EU 27=100%
Austrija	84.000	8,4	286,8	125,3
Belgija	31.000	10,8	-	118,0
Bugarska	111.000	7,6	35,9	43,3
Češka Republika	79.000	10,5	149,7	79,6
Danska	43.000	5,5	230,2	124,1
Estonija	45.000	1,3	15,0	64,9
Finska	338.000	5,4	186,2	115,5
Francuska	552.000	64,7	1.951,2	106,5
Grčka	132.000	11,3	216,6	88,6
Holandija	37.000	16,6	593,3	133,9

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM
LIDIJA MADŽAR

Irska	70.000	4,5	165,7	125,3
Italija	301.000	60,3	1.554,2	99,2
Kipar	9.000	0,8	-	98,0
Letonija	65.000	2,2	18,8	51,4
Litvanija	65.000	3,3	28,2	58,0
Luksemburg	3.000	0,5	40,8	282,0
Mađarska	93.000	10,0	98,3	64,1
Malta	300	0,4	6,6	83,2
Nemačka	357.000	81,8	2.548,5	118,4
Poljska	313.000	38,2	363	62,4
Portugalija	92.000	10,6	165,1	80,8
Rumunija	238.000	21,5	118,5	44,9
Slovačka	49.000	5,4	67,9	73,9
Slovenija	20.000	2,0	36,4	86,5
Španija	505.000	46,0	1.060,4	100,8
Švedska	450.000	9,3	356,6	122,8
Velika Britanija	245.000	62,0	1.557,7	113,5
12 novih članica	1.087.300	103,2	938,3	-
EU 17	3.180.000	331,0	9.258,0	107,7
EU 27	4.267.300	501,1	12.199,7	100
SAD	9.364.000	302,6	-	149,0
Japan	378.000	126,5	4.713,0	106,1
Hrvatska	56.600	4,4	45,9	61,2
Makedonija	25.700	2,0	6,8	35,1
Turska	783.500	75,6	439,3	48,2
Srbija	88.361	7,2 (bez KiM)	28,0	-

1.2 Evropska unija u sistemu međunarodnih odnosa

Savremene se studije (analize) međunarodne politike bave proučavanjem odnosa i saveza među državama, promenama u oblicima saradnje i sukoba, kao i promenama u odnosima moći između dveju ili više država. Dok tradicionalne teorije doživljavaju državu kao glavni faktor globalnih kretanja i odnosa, moderne analize insistiraju na umanjenoj ulozi države usled smanjenih međudržavnih razlika, relativizacije značaja državnih granica i procesa globalizacije. Strah od rastućeg nacionalizma unutar članica EU i novih ratova, političke podele tokom *Hladnog rata*, ali i od unutrašnjih i spoljnih pretnji sigurnosti u posleratnoj Evropi spadaju u najznačajnije faktore izgradnje trajnog mira u Evropskoj uniji.

Država je pravni entitet koji se karakteriše sledećim osobenostima:

1. Deluje u okvirima ustavom ograničene teritorije i kontroliše tokove kapitala, robe, usluga i ljudi unutar i preko svojih granica;
2. Država ima suverenitet nad svojom teritorijom i isključivo pravo propisivanja ustava i zakona u okvirima svojih teritorijalnih granica;
3. Radi se o pravnom i političkom entitetu koji samostalno uspostavlja sistem vlasti i
4. Ima legitimitet, tj. nadležnost i autoritet nad sopstvenom teritorijom.

Međutim, u savremenim okolnostima koncept države u sve većoj meri gubi na snazi i značaju usled delovanja sledećih objektivnih faktora:

1. Slabljenje državnog identiteta i lojalnosti građana zbog aktivnog delovanja raznih separatističkih pokreta i grupa (slučaj Iraca u Velikoj Britaniji, Škota u Velikoj Britaniji, Kurda u Turskoj, Baskijskih separatista u Španiji i sl.);

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

2. Rast propusnosti međunarodnih granica usled intenzivne trgovine, političkih i ekonomskih veza između država, širenja tržišta, uspostavljanja bezbednosnih saveza, transfera kapitala, potom globalizacije - tj. veće ekonomske i privredne međuzavisnosti, permanentnih i radikalnih promena u komunikacijama i savremenoj tehnologiji, rastuće moći multinacionalnih i transnacionalnih kompanija, rasta međunarodnog tržišta, povećane mobilnosti rada na globalnom planu, promena i širenja globalne kulture i dr. i
3. Nemogućnost savremenih (posebno nerazvijenih i siromašnih zemalja) da zadovolje elementarne egzistencijalne potrebe svojih građana, kao ni potrebe za pravdom, bezbednošću, društvenim blagostanjem i zaštitom ljudskih prava.

Stoga je proces slabljenja koncepta tradicionalne uloge države praćen uspostavljanjem i razvojem raznih oblika saradnje između država, kao i jačanjem uloge međunarodnih organizacija (MO) poput Ujedinjenih nacija (UN), Svetske trgovinske organizacije (WTO), Severno-atlantskog sporazumnog saveza (NATO) i sl. U izvesnim aspektima svog delovanja Evropska unija funkcioniše kao tipična MO jer predstavlja dobrovoljni savez država u kojem se mnoge odluke donose kao rezultat pregovora i dogovora lidera njegovih članica. S druge strane, može se konstatovati da je Unija drugačija, značajnija i komplikovanija od bilo koje međunarodne organizacije jer njene institucije imaju zakonodavna ovlašćenja, posebno u kreiranju zajedničkih politika koje imaju obavezujući karakter za sve njene članice. U oblastima javnih politika, u kojima su se članice odrekle svojih ovlašćenja¹, Pravo Evropske unije ima apsolutnu prednost nad nacionalnim pravnim sistemima njenih članica. Tako je, na primer, u oblastima poljoprivrede, trgovine, regionalnog razvoja, zaštite životne sredine, zaštite konkurencije i dr. politika isključivo definisana procesima odlučivanja na nivou EU. Ova činjenica upućuje i na fenomen *europizacije* kao procesa unutar kojeg se zakoni i politike članica EU usklađuju sa zakonodavstvom i politikama Evropske unije kao nadnacionalne tvorevine. Na ovaj način **Model međuvladine saradnje** postepeno prerasta u **Model nadnacionalne saradnje** kojim se stvara novi i viši nivo autonomne vlasti. Evropska unija se, kao **nadnacionalna organizacija**, izdiže iznad interesa pojedinačnih država i donosi odluke na osnovu sumiranih i zajedničkih interesa svih zemalja članica.

1.3 Političke teorije regionalnih integracija

Nakon Drugog svetskog rata su se međudržavni odnosi u Evropi postepeno razvijali pod uticajem zajednički usvojenih vrednosti i ciljeva, saradnje i razmene resursa u određenim oblastima, a sve radi obezbeđivanja trajnog mira i boljeg kvaliteta života. Na samim počecima razvoja Evropske zajednice (EZ) dominirala je ideja o mogućem uspostavljanju evropske federacije. Strahujući od povratka nacionalizma i mogućih novih sukoba, **federalizam** se zalagao za federalnu Evropu sa ciljem ostvarenja potpune političke, ekonomske, društvene i kulturne federacije. Pod uticajem ovog idejnog pravca osnovan je Evropski savez federalista (1946. godine), a nešto kasnije i Savet Evrope (1949. godine).

Istovremeno se javlja i manje entuzijastičan koncept **realizma** koji zagovara značaj države na međunarodnoj sceni, odnosno državu i njene instrumente (saradnje i sukoba) kao najznačajnije aktere u konkurentnom i opasnom globalnom okruženju.

¹ Tj. koja su prenela na nivo EU.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

Prema ovoj viziji današnja Unija bi predstavljala savez suverenih država koje su zadržale ovlašćenja nad svojim politikama i aktivnostima, uz mogućnost da ih delegiraju i na viši nivo - nivo EU. Ovaj pravac, međutim, nije objasnio motive intenzivirane posleratne saradnje među evropskim državama.

Alternativni pristup ovom pitanju javlja se u vidu **funkcionalizma** koji se zasniva na postepenom uklanjanju razlika između država izgradnjom funkcionalno specifičnih organizacija, sa posebnim naglaskom na sprovođenje integracija u industrijskom i sektoru usluga². Dok su realisti bili usredsređeni na nacionalne interese, sukobe i odnose između vlada, funkcionalisti su radije usmereni na spontano i postepeno širenje ekspertske saradnje u mnogobrojnim oblastima unutar EU. Ovaj teorijski pravac su svojevremeno podržavali Jean Monnet (Žan Mone) i Robert Schumann (francuski ministar spoljnih poslova Robert Šuman) koji se smatraju osnivačima Evropske unije. Naime, verujući da će integracija u jednoj specifičnoj oblasti³ podstaknuti integracione procese i u drugim oblastima, oni se sa pravom smatraju tvorcima *evropske ideje*.

U ovom kontekstu je neophodno spomenuti i teoriju **neofunkcionalizma** koja insistira na ispunjavanju izvesnih preduslova, pre svega slabljenju nacionalizma, jačanju podrške saradnji, podržavanju integracije iz pragmatičnih razloga i na prenošenju ovlašćenja na viši – nadnacionalni - evropski nivo vlasti, a sve sa ciljem daljeg širenja integracionih procesa. Prema ovoj teoriji procesi integracije su uzrokovani pojavom preliivanja (*spillover*) u vidu nuzefekata integracionih procesa. Koncept preliivanja se pojavljuje u tri specifična oblika:

1. Funkcionalno preliivanje – integracije u jednom sektoru automatski dovode i do integracija u ostalim sektorima usled visokog stepena međusobne povezanosti nacionalnih privreda članica EZ;
2. Tehničko preliivanje – razlike u standardima upućuju članice na napredak u pravcu država EU koje se karakterišu boljim ili idealnim tehničkim propisima⁴ i
3. Političko preliivanje – podrazumeva aktivno delovanje raznih interesnih grupa (sindikata, političkih stranaka, lobista i dr.) u pravcu daljeg produblivanja regionalnih integracija.

Ideje neofunkcionalista dominirale su tokom 50-tih i 60-tih godina XX veka, da bi tokom 70-tih godina izgubile podršku zbog zastoja u procesima integracije. Preciznije, kako neofunkcionalizam nije uspeo da objasni usporavanje evropskih integracija tokom druge polovine 60-tih godina XX veka, kao ni jačanje međuvladinih elemenata Evropske zajednice, došlo je do pojave dijametralno suprotne teorije poznatije kao **teorije međuvladinih odnosa** ili **intergovernmentalizam**. Ova **realna** teorija ukazuje na evropsku integraciju koju pokreću delovanje i legitimni interesi nacionalnih država. Najznačajniji ciljevi država EU svode se na zaštitu sopstvenih geopolitičkih interesa poput nacionalne bezbednosti i suvereniteta.

Tokom 80-tih i 90-tih godina XX veka nastaje **liberalna teorija međuvladinih odnosa** ili **liberalni intergovernmentalizam** kao svojevrsna kombinacija

² Konkretnije u sektoru saobraćaja, komunikacija, bezbednosti i dr.

³ U industriji uglja i čelika.

⁴ Tko su npr. Grčka i Portugalija, kao države koje svojevremeno nisu izgradile sisteme ekološke kontrole, uvele ekološke standarde koji su usklađeni sa propisima EU, a inače usvojenim na bazi nemačkih i holandskih rigoroznih sistema ekološke kontrole.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

neofunkcionalizma i teorije međuvladinih odnosa. Ova teorija istovremeno ukazuje na važnost domaće politike i interesnih grupa, ali i na značaj uloge nacionalnih vlada članica EU pri donošenju važnih političkih i ekonomskih odluka.

1.4 Ekonomski aspekti regionalne integracije

Teorija ekonomske integracije se odnosi na politiku diskriminatornog smanjivanja ili uklanjanja trgovinskih barijera između zemalja koje istovremeno ulaze u neku vrstu integracije. Pri tome se stepen ekonomske integracije kreće od najlabavijih aranžmana kao što su zone preferencijalne trgovine, preko zona slobodne trgovine, carinskih unija, zajedničkih tržišta, pa sve do ekonomskih unija.

1. Preferencijalna trgovina se smatra najnižim oblikom integracije, tj. trgovinskog sporazuma između zemalja i karakteriše se primenom nižih carinskih stopa u trgovini između zemalja članica sporazuma u odnosu na stope koje se primenjuju, po pravilu, pri uvozu iz ostalih zemalja. Najreprezentativniji primer ovog sporazuma jeste Britanski Komonvelt koji je osnovan 1932. godine i koji je, pored Velike Britanije, uključivao i neke zemlje sa teritorije bivše britanske imperije.

2. Zona slobodne trgovine je oblik ekonomske integracije u sklopu kojeg zemlje članice ukidaju sve trgovinske barijere (carine i slične prepreke trgovini) u međusobnoj trgovini zadržavajući svoje carinske stope, po pravilu na uvoz, prema *trećim zemljama*. U ovu vrstu integracija spadalo je i Evropsko udruženje slobodne trgovine (*European Free Trade Association-EFTA*) koje je osnovano 1959. godine na inicijativu Velike Britanije i u čijem je formiranju učestvovalo sedam zapadnoevropskih zemalja (Velika Britanija, Austrija, Švajcarska, Danska, Norveška, Portugalija i Švedska). Ovaj sporazum je stupio na snagu 1960. godine, da bi mu se kasnije pridružile i Grčka, Finska, Island i Lihtenštajn. EFTA danas broji četiri članice: Republika Island, Kneževina Lihtenštajn, Kraljevina Norveška i Švajcarska Konfederacija. Ostale prvobitne članice napustile su EFTA po pristupanju Evropskoj uniji.

3. Carinska unija, pored ukidanja carinskih tarifa (stopa) između zemalja potpisnica sporazuma, podrazumeva i harmonizaciju njihovih trgovinskih politika u pravcu uvođenja zajedničke carinske stope prema *trećim zemljama*. U najznačajnije primere carinskih unija spadaju Evropska unija, kao i Evropska ekonomska zajednica (*European Economic Communities-EEC*) koja je formirana 1957. godine zaključenjem ugovora između Zapadne Nemačke, Francuske, Italije, Belgije, Holandije i Luksemburga.

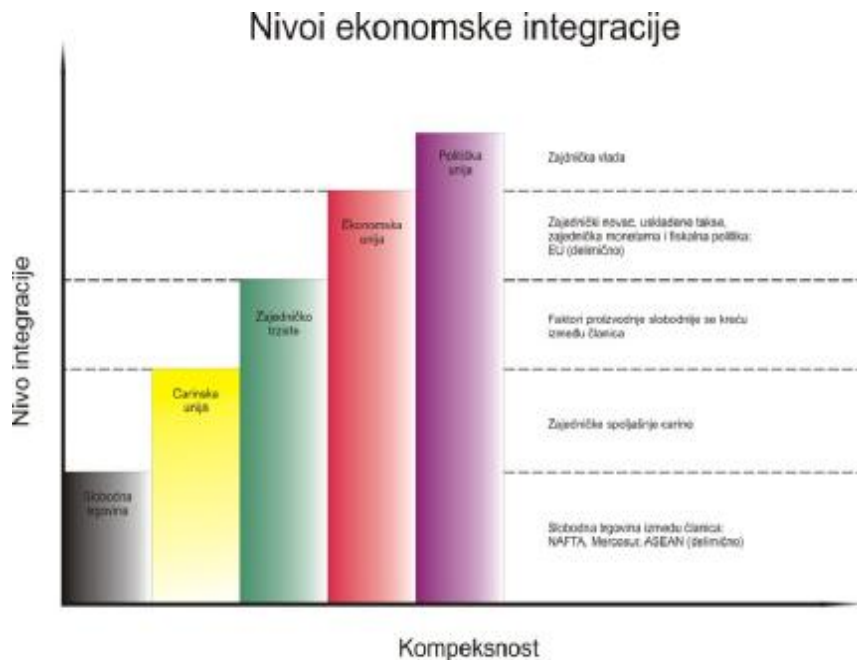
4. Zajedničko tržište se javlja kao viši oblik integracije kojim se, pored ukidanja carina u međusobnoj trgovini i uvođenja zajedničke carinske politike, obezbeđuje i sloboda kretanja radne snage, robe, usluga i kapitala (kao proizvodnih faktora), kao i zajednička politika ekonomskih odnosa sa inostranstvom. Evropska unija je početkom 1993. godine, zahvaljujući potpunoj liberalizaciji kretanja kapitala i mehanizmima koordinacije ekonomske i monetarne politike zemalja članica, iz stadijuma carinske unije evoluirala u zajedničko tržište.

5. Ekonomska unija predstavlja najviši oblik ekonomskih integracija koji se može pojaviti bilo u nepotpunoj ili delimičnoj formi, s jedne, bilo u potpunoj formi, s druge strane. Nepotpuna ekonomska unija podrazumeva sporazum zemalja kojim se, pored zajedničkog tržišta, prihvata harmonizacija fiskalne, monetarne, industrijske, regionalne i drugih oblasti ekonomske politike. Za razliku od nepotpune, potpuna ekonomska unija podrazumeva i prihvatanje zajedničke monete i jedinstvene ekonomske

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

politike, kao i nadnacionalnih institucija kao što su parlament i vlada sa nadnacionalnim ovlašćenjima. Jedan od najreprezentativnijih primera ekonomske unije u ekonomskoj istoriji bila je zajednica država Benelux koja je osnovana neposredno nakon Drugog svetskog rata između Belgije, Holandije i Luksemburga. Potpuna ekonomska unija se smatra osnovnim preduslovom za konstituisanje političke unije.

Grafik1. Nivoi ekonomskih integracija u svetu

1.5 Zajedničko tržište Evropske unije⁵

Zajedničko tržište EU predstavlja jednu od ključnih osnova zajedničkih politika, kao i krunu uspeha više od 60-togodišnjih procesa pravne i ekonomske integracije EU. Evropsko jedinstveno tržište je najveće na svetu i ono obuhvata 27 zemalja članica sa oko pola milijarde stanovnika. Od Evropske zajednice za uglj i čelik (*European Coal and Steel Community-ECSC*), preko carinske unije i Zajedničke poljoprivredne politike, pa do uvođenja stabilnog deviznog kursa, jedinstvenog tržišta i jedinstvene valute, ekonomska integracija je predstavljala prioritet koji se jasno ogleda i u sledećim ciljevima Ugovora iz Rima:

1. Uspostavljanje carinske unije, ukidanje barijera slobodnoj trgovini između članica Evropske ekonomske zajednice (EEZ-a) i uspostavljanje zajedničke carinske stope za uvoz robe u EEZ;
2. Razvijanje jedinstvenog tržišta sa apsolutnom slobodom kretanja ljudi, kapitala, robe i usluga i
3. Uspostavljanje Zajedničke poljoprivredne politike sa zagarantovanim naknadama poljoprivrednika, stabilizovanim tržištem poljoprivrednih proizvoda i obezbeđenim zalihama hrane.

⁵ Naziva se još i unutrašnjim ili jedinstvenim tržištem.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

Carinska unija je uspostavljena 1968. godine potpisivanjem Ugovora o zajedničkoj spoljnoj carini. Time su uklonjene sve **carine** u trgovini između zemalja članica EEZ-a. Međutim, istovremeno su ostale na snazi **necarinske prepreke** u koje ubrajamo tehničke standarde, kontrolu kvaliteta, zdravstvene i bezbednosne standarde, kao i različite stope indirektnog oporezivanja. Proces uspostavljanja jedinstvenog tržišta je privremeno zaustavljen sredinom 70-tih godina XX veka usled ekonomske krize. Tadašnja recesija je usmerila članice EEZ-a ka povećanoj zaštiti nacionalnih tržišta. Nakon izvesne pauze su se nastavili koraci ka uvođenju jedinstvenog tržišta:

- ✚ Potpisivanjem Šengenskog (Schengenskog) sporazuma 1985. godine kojim su uklonjene granice između članica Evropske zajednice;
- ✚ Potpisivanjem Jedinstvenog evropskog akta (*Single European Act-SEA*) 1986. godine sa ciljem uklanjanja svih preostalih prepreka uvođenju jedinstvenog tržišta (do kraja 1992. godine) i
- ✚ Uvođenjem zajedničke evropske valute (evra) 2002. godine u 12 zemalja članica EU.

Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (*Treaty on the Functioning of the European Union-TFEU*) članom 26/2 uređuje unutrašnje tržište kao prostor bez unutrašnjih granica u kojem je osigurano slobodno kretanje robe, ljudi, usluga i kapitala. Izgradnja unutrašnjeg tržišta je oduvek predstavljala dugotrajan proces koji je opterećen kako povremenim narušavanjima njegove efikasnosti od strane izvesnih članica EU⁶, tako i objektivnim političkim, ekonomskim, kulturnim, istorijskim i drugim razlikama između članica koje spontano otežavaju tržišnu integraciju. U vidu odgovora na pomenute poteškoće se, kroz višedecenijsku zakonodavnu i sudsku praksu, razvilo **Pravo unutrašnjeg tržišta EU**. Ova grana Prava EU obuhvata:

- ✚ **Negativnu integraciju (uklanjanje prepreka)** – kojom se direktno uklanjaju prepreke slobodnom kretanju faktora proizvodnje. Ona se sprovodi primenom odredbi osnivačkih ugovora (Rimskog ugovora, Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije) od strane **Evropskog suda pravde i nacionalnih sudova** zemalja EU i
- ✚ **Pozitivnu integraciju (izgradnju zajedničkih standarda)** – koja se sprovodi putem primene propisa **sekundarnog prava** (raznih uredbi, direktiva i dr.). Ovim propisima Unija uređuje pojedine aspekte funkcionisanja unutrašnjeg tržišta.

Dakle sâmu srž funkcionisanja Zajedničkog tržišta čine *četiri esencijalne slobode* koje podrazumevaju uklanjanje prepreka slobodnom kretanju:

1. **Robe** – omogućuje kompanijama da prodaju svoje proizvode na području cele EU, a potrošačima da kupuju te proizvode u bilo kojoj članici bez carina, dodatnih troškova i drugih nameta. U nastavku pasusa sledi opsežnije objašnjenje prepreka ovom obliku tržišnih sloboda.

⁶ Koje su dugo sprovodile različite mere ekonomske i industrijske politike, svrstavajući ih u prioritetne nacionalne ciljeve. Naime, članice EZ su nastavile sa realizacijom sopstvenih ekonomskih ciljeva, štiteći nacionalna tržišta i svoje korporacije, istovremeno rešavajući probleme niske stope ulaganja, visoke nezaposlenosti i sporog ekonomskog rasta u svojoj režiji.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM
LIDIJA MADŽAR

2. **Ljudi** – pod kojim se podrazumeva da osobama (državljanima članica EU) koje zakonito borave u zemljama EU treba omogućiti priznavanje njihovih stručnih kvalifikacija uz garanciju prava na slobodan život i rad. Ipak, jasno je da, iz bezbednosnih razloga, nije uvek moguće u potpunosti ukinuti prepreke slobodnom kretanju ljudi. Pravo EU štiti zaposlene građane od diskriminacije tokom procesa zapošljavanja, pri primanju zarada i drugih naknada, kao i u pogledu drugih uslova rada. Tako su Ugovorom o funkcionisanju EU građanima Evrope zagarantovana sledeća prava: 1) Pravo na prihvatanje ponuda za zapošljavanje; 2) Pravo na slobodno kretanje tokom radnog veka; 3) Pravo boravka u državi u kojoj rade i 4) Pravo na ostanak u datoj državi i po prestanku zaposlenja.
3. **Usluga** – podrazumeva dostupnost svih vrsta usluga (od arhitektonskih, bankarskih, usluga osiguranja, obrazovanja, prometa, energetskih, pa sve do zdravstvenih, pravnih i dr.) u svim članicama EU, nezavisno od državljanstva fizičkog ili pravnog lica u svojstvu pružalaca usluga. Kako se oko 75% bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) Unije stvara u sektoru usluga, sloboda njihovog kretanja je posebno značajna zbog velikog učešća usluga u svetskoj i evropskoj privredi. U pravnom sistemu EU su sloboda pružanja i liberalizacija tržišta usluga zagarantovane osnivačkim ugovorima, kao i sekundarnim pravom. Pravo na slobodu pružanja usluga imaju samo državljani članica EU (ako se radi o fizičkim licima) i pravna lica sa poslovnom lociranošću u jednoj od članica EU. Slobodom kretanja usluga obuhvaćena su: 1) Kretanja pružalaca usluga (primer advokata); 2) Kretanja primalaca usluga (primer turista, studenata, bolesnika i sl.) i 3) Kretanje same usluge (primer izrađenog projektnog zadatka koji se šalje iz jedne članice u drugu ili emitovanje TV kanala jedne članice u drugoj članici EU) i
4. **Kapitala** – trebala bi da omogući slobodan protok kapitala između članica EU, dok bi građanima Evropske unije trebala da obezbedi slobodan pristup finansijskim uslugama u bilo kojoj članici EU. U poređenju sa drugim tržišnim slobodama, sloboda kretanja kapitala je za sada najslabije razvijena. Naime, po uvođenju kontrole kretanja kapitala sa ciljem očuvanja ravnoteže platnih bilansa i privredne ravnoteže u članicama EU, tek nakon izvesnog vremena (1990. godine) dolazi do potpune liberalizacije kretanja kapitala i međusobnih plaćanja. Dok se kretanja kapitala odnose na razna ulaganja⁷, pod plaćanjima se podrazumeva transfer novca iz jedne države u drugu državu EU sa ciljem realizacije izvesne transakcije (npr. ugovora o prodaji). Sloboda kretanja kapitala je u tesnoj vezi sa funkcionisanjem Evropske ekonomske i monetarne unije, realizacijom Monetarne politike EU od strane Evropske centralne banke (*European Central Bank*-ECB), kao i sa zajedničkom valutom – evrom. Liberalizacija kretanja kapitala je bila neophodan preduslov uvođenju evra.

⁷ Pojam kretanja kapitala, između ostalog, uključuje direktna ulaganja, ulaganja u portfelje hartija od vrednosti, ulaganja u nekretnine, finansijske pozajmice i kredite i dr.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM LIDIJA MADŽAR

U momentu kada je Žak Delor (Jacques Delors) 1985. godine bio imenovan za Predsednika Evropske komisije (*European Commission-EC*), nastavak razvoja jedinstvenog tržišta je bio na vrhu njegovih prioriteta. Komesar Evropske komisije za trgovinu i industriju Lord Cockfield (Lord Cockfield) je bio zadužen za izradu *Bele knjige* koja je predstavljala osnovu za uobličenje i usvajanje Jedinstvenog evropskog akta.⁸ Stvaranje Carinske unije EU je obuhvatalo dva suštinska elementa: 1) Ukidanje carina na uvoz i izvoz između država članica i 2) Usvajanje zajedničke carinske stope za robu koja je poreklom iz *trećih zemalja*. Pošto su, uvođenjem Carinske unije EU **carine** već bile eliminisane, osnovni cilj Akta se ogledao u uklanjanju **preostalih necarinskih prepreka** stvaranju jedinstvenog tržišta do kraja 1992. godine. Ove prepreke su se javljale u sledećim oblicima:

1. **Fizičke barijere** – najpre u vidu **carinskih i graničnih** kontrola. Članice su samostalno kontrolisale kretanje ljudi i zabranjenih proizvoda. One su takođe na svoju ruku naplaćivale poreze i akcize na luksuzna dobra.⁹ Istovremeno su same usvajale zdravstvene, fitosanitarne, tehničke i druge standarde. Kako se radilo o skupim, nekonzistentnim i vremenski zahtevnim procedurama, ovi postupci su direktno ugrožavali i usporavali tokove ljudi, roba i usluga. Pomenuti procesi su istovremeno predstavljali i psihološku prepreku procesima evropskih integracija.
2. **Finansijske barijere** – koje su se ogledale u različitoj visini oporezivanja u heterogenom sistemu naplate **PDV-a** (poreza na dodatu vrednost), **akciza** (poreza po jedinici luksuznih dobara) i drugih **diskriminatornih poreza** (različite poreske stope koje se naplaćuju na iste, slične proizvode i supstitute). Radi se o novčanim preprekama koje su direktno ugrožavale slobodnu tržišnu konkurenciju, uticale na pojavu značajnih razlika u prodajnim cenama proizvoda i usluga i koje su, samim tim, ograničavale i slobodnu trgovinu unutar zemalja Evropske ekonomske zajednice.
3. **Tehničke barijere** – reč je o neusklađenim tehničkim propisima i standardima iz oblasti bezbednosti proizvoda, zdravlja, zaštite potrošača, zaštite životne sredine i dr. U pokušaju uklanjanja tehničkih barijera Evropska zajednica je uvela standarde na višem - evropskom nivou. Pomenute višegodišnje aktivnosti su *urodile plodom* ujedno zahvaljujući odluci Evropskog suda pravde (*European Court of Justice-ECJ*) iz 1979. godine o načelu uzajamnog priznavanja proizvoda iz različitih članica, kao i osnivanju Evropskog odbora za standardizaciju (*European Committee for Standardization*) i
4. **Nefinansijske barijere** – odnosno **količinska ograničenja** ili **kvote** kao mere kojima su članice, u izvesnom vremenskom periodu, određivale obim uvoza ili izvoza robe. Uvozne kvote su, shodno carinama, otežavale pristup uvezene robe tržištu EZ, pri čemu su cene robe iz uvoza gotovo redovno bile više od cena domaćih (evropskih) proizvoda.

Iz svega navedenog sledi da je Jedinstveni evropski akt, nakon potpisivanja Rimskog i Ugovora iz Pariza, predstavljao sudbonosni i najradikalniji korak u procesima evropskih integracija. Učinci ovog Sporazuma su sveobuhvatni i opipljivi u širokom spektru oblasti, ali i u novim područjima delatnosti i usluga među kojima se ističu:

⁸ Koji je potpisan 1986. godine, a stupio na snagu 1987. godine.

⁹ Poput alkoholnih pića, cigareta, dragocenih slika, nameštaja i sl.

POSLOVANJE SA EVROPSKOM UNIJOM
LIDIJA MADŽAR

1. Transevropske mreže,
2. Liberalizacija avio-saobraćaja,
3. Spajanja i akvizicije,
4. Politika zaštite konkurencije EU i dr.

Značaj Zajedničkog tržišta je rastao uporedo sa povećanjem trgovine i obima robne proizvodnje unutar EU. Slobodna konkurencija na jedinstvenom tržištu pruža najšire poslovne mogućnosti za sve učesnike jer obezbeđuje najbolju alokaciju resursa pa, sâmim tim, i povećanje efikasnosti njihove upotrebe. Procesi evropskih integracija, pored pomenutog, utiču i na pojavu drugih pozitivnih efekata u koje spadaju:

1. Pad cena finalnih proizvoda i usluga i troškova proizvodnje;
2. Rast produktivnosti i inventivnosti privrednih subjekata;
3. Povećanje (proširenje) potrošačevog izbora;
4. Pобољшanje kvaliteta robe i usluga;
5. Podsticanje tehničkog napretka i konkurentnosti zemlje;
6. Racionalizacija organizacije preduzeća;
7. Ravnomernija distribucija društvenog dohotka;
8. Ravnomerni regionalni razvoj;
9. Rast društvenog blagostanja i životnog standarda i dr.

Pitanja za proveru gradiva:

1. Kako doživljavate i kako biste definisali Evropsku uniju?
2. Kakvo je mesto Evropske unije u sistemu međunarodnih odnosa?
3. Koje su političke teorije regionalnih integracija EU?
4. Koji su ekonomski aspekti regionalne integracije?
5. Karakteristike i faze uspostavljanja Zajedničkog tržišta Evropske unije?
6. Definišite osnovne slobode Zajedničkog tržišta EU.
7. Koje su bile prepreke uspostavljanju jedinstvenog tržišta Evropske unije?
8. Koji su efekti procesa evropskih integracija?